

Відбувши покарання, повернувся до Києва, де невдовзі помер на 64-му році життя. Похований на Лук'янівському кладовищі.

Реабілітований рішенням прокуратури м. Києва 26.07.1989.

Поширені в літ-рі та джерелах відкритого доступу відомості про засудження П. як «участника Киевского филиала контрреволюционной монархической церковной организации ИПЦ [Истинно-Православна Церква. – Авт.]», відбування ним терміну покарання у Казахстані, смерть у 1949 є помилковими. Інформації про належність П. до «йосифлян» у кримінальній справі та ін. документальних джерелах немає.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 304. – № 1496; ЦДАВОУ. – Ф. 1071. – Оп. 1. – Спр. 219; Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 3, 4, 8; ЦДІАУК. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 1740; Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 8565; Оп. 3. – Спр. 2143, 2385, 2392; ЦДАГОУ. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 66923-ФП. – Т. 1-4.

Опубл. дж.: Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1896–1897 учебный год. – К., 1897. – С. 233–237, 295–296, 299–301; Памятная книжка Киевской епархии на 1910 г. / сост. под ред. прот. С. Трегубова. – К., 1910. – С. 31; Движение и перемены по службе // КЕВ. – 1911. – № 1–2. – Ч. офиц. – С. 8; № 11. – Ч. офиц. – С. 89; Памятная книжка Киевской епархии на 1913 г. / сост. под ред. прот. И. Троицкого. – К., 1913. – С. 44; Отчет Комитета киевского духовенства по призрению беженцев за время с 21-го августа по 31-е декабря 1915 г. // КЕВ. – 1916. – № 11. – Ч. офиц. – С. 107; Среди духовенства // Киевлянин. – 1917. – № 68 (09.03). – С. 1; Комиссар при духовном ведомстве // Там само. – № 73 (14.03). – С. 2; Постановления Киевского епархиального съезда // Там само. – № 98 (21.04). – С. 1–2; Сообщение духовного комиссара // Там само. – № 100 (23.04). – С. 4; От комиссара по духовным делам // КЕВ. – 1917. – № 17. – Ч. офиц. – С. 136; «Братство Иисуса Сладчайшего» // // Киевский православный вестник. – 1918. – № 5. – С. 136; Братство во имя Иисуса Сладчайшего (беседа с О. П. Прохаско) // Слово. – 1918. – № 5 (05.10.1918). – С. 4.

Літ.: Ульяновський В. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С. 62, 91, 108–109, 111, 122–123, 139–140; Осипова И. И. «Сквозь огонь мучений и воду слез»: Гонения на Истинно-Православную Церковь: По материалам следственных и лагерных дел заключенных. – М., 1998. – С. 322; Проценко Л., Костенко Ю. Лук'янівське цивільне кладовище : путівник. – К., 1998. – С. 81; Соколовський О. К. Церква Христова, 1920–40: Переслідування християн в СРСР. – К., 1999. – С. 161; Стародуб А. В. Всеукраїнський православний церковний Собор 1918 року : огляд джерел. – К., 2010. – С. 110.

М. Л. Ткачук

ПОСПЕХОВ Дмитро Васильович [рос. Поспехов Дмитрий Васильевич] (22.10[03.11].1821–21.06[03.07].1899), випускник і викладач КДА – психолог, філософ, богослов, перекладач.

Нар. у с. Шокшово Суздальського пов. Владимирської губ. (нині – с. Шекшово Гаврилово-Посадського р-ну Івановської обл. РФ) у сім'ї священника. Навчався в Суздальському ДУ, Владимирській ДС (1835–41) та КДА (1841–45), де здобув ступ. магістра богослов'я і словесних наук (ухвалу Конференції КДА від 08.07.1845 затверджено Св. Синодом 13–22.11.1846). У студентські роки особливо цікавився філософією та загальною словесністю. Написав один із найкращих на курсі випускних творів («Критическое обозрение устава Св. Владимира о церковных судах»), уривок із якого прочитав, за дорученням академ. керівництва, на публічному іспиті 03.07.1845. Своїми видатними здібностями та знаннями, виявленими під час студентських екзаменів, справив неабияке враження на митрополита Київського та Галицького Філарета (Амфітеатрова), який ініціював зарахування П. до викладацького штату КДА. 11.07.1845 був рекомендований Конференцією КДА на посаду вчителя нім. мови, однак згідно з ухвалою Св. Синоду від 24–29.09.1845 (за даними послужних списків) призначений вчителем філос. наук. Прослужив у КДА понад 50 років, обіймаючи посади бакалавра (з 22.11.1845), екстраорд. (із 04.10.1851), орд. (із 28.09.1853) і заслуженого орд. (із 20.11.1870) професора філософії (після виходу у відставку 13.12.1895 до останніх днів життя перебував у КДА у статусі позаштатного професора, читаючи без винагороди одну лекцію на тиждень). У перше десятиліття пед. діяльності отримав досвід викладання історії філософії, психології, логіки, метафізики (рукописи деяких лекційних курсів П. зберігаються у ІР НБУВ); з сер. 1850-х історико-філос. курсів не читав; з 1869 зосередився виключно на викладанні психології (за спо-

Дмитро
Поспехов

гадами слухачів, у своїх психол. лекціях давав «систематические уроки идеалистической психологии, связно и равномерно излагающей идеальную правду о нашей душе, о ее бытии, существенных свойствах и действиях в самой себе и в отношении к окружающему материальному миру, вообще говоря, – о внутренней жизни человеческой личности»). Певний час викладав також франц. мову (09.11.1864–20.09.1867). Був помічником інспектора (27.01.1848–28.02.1849) та помічником ректора по богослов. відділенню (25.08.1869–1884; протягом цього часу за посадою входив до складу Правління КДА); тимчасово виконував обов'язки ректора (10.06–16.09.1870; 19–29.06.1872). Опікувався упорядкуванням, редагуванням і підготовкою до друку «Сборника из лекций бывших профессоров Киевской духовной академии: архимандрита Иннокентия, протоиерея И. М. Скворцова, П. С. Авсенева (архимандрита Феофана) и Я. К. Амфитеатрова, изданных Академиею по случаю пятидесятилетнего юбилея (1819–1869) ее» (К., 1869). Був випусковим редактором 2-го і 3-го томів ж-лу «Труды Киевской духовной академии» за 1878, а також усіх його номерів за 1879–81.

У 1873 опублікував у Києві монографію «Книга премудрости Соломона, ее происхождение и отношение к иудейско-александрийской философии. Историко-критическое исследование», яку захистив на публічному засіданні Ради КДА 16.12.1873 (офіц. рецензенти й опоненти – проф. П. І. Ліницький та доц. священник Г. В. Малеванський), здобувши ступ. д-ра богослов'я (затверджений Св. Синодом 11.04.1874).

Протягом багаторічної сумлінної служби мав численні держ. відзнаки, у т. ч. ордени Св. Анни 3-го (26.01.1863), 2-го із імп. короною (28.09.1869) та 1-го (09.04.1889) ступ., Св. Володимира 3-го (01.04.1879) та 2-го (23.09.1895) ступ., Св. Станіслава 1-го (24.03.1885) ступ. Із 18.04.1875 служив у чині дійсного статського радника. З 1888 був дійсним членом Моск. психол. тов-ва. У 1895 обраний почесним членом КДА, МДА, КазДА.

Разом із дружиною Юлією Василівною Поспеховою виховав двох дочок (Ольгу, 1856 р. н., і Варвару, 1857 р. н.) та чотирьох синів (Володимира, 1858 р. н., В'ячеслава, 1862 р. н., Миколу, 1866 р. н., Олександра, 1868 р. н.).

Помер у Києві на 78-му році життя. Похований на Щекавицькому кладовищі (зруйноване у 1950-х).

Помітне місце П. в історії КДА пов'язане передусім із його багаторічною діяльністю викладача, філос. курси якого слухало кілька поколінь вихованців, у т. ч. колеги та наступники за філос. каф-рою Академії (П. Д. Юркевич, М. М. Троїцький, П. Г. Рублевський, П. І. Ліницький, Д. І. Богдашевський (див. Василій (Богдашевський)), П. П. Кудрявцев, І. П. Четвериков), а також майбутні викладачі філос. наук у духовних семінаріях (протоієрей М. П. Марков, М. Й. Вержболович, О. К. Недосєков та ін.). Добре обізнаний із філос. першоджерелами і літ-рою, своїми «до прозорности ясными и живыми лекциями-беседами», проникнутими «глубиною мысли и силою веры», зажив слави одного із найталановитіших і найавторитетніших

професорів КДА. Уособлюючи в очах студентів «истинно-христианского философа», щиро релігійного й водночас вільного від будь-якого ханжества, людини, наділеної високими моральними якостями й «органически неспособной к лукавству или лицемерию даже в малейших дозах», у активний період своєї пед. діяльності П. мав значний морально-виховний вплив на студентів. Промовистим свідченням їхньої шанобливої і вдячної пам'яті про П. стали численні привітання (індивідуальні та колективні) випускників КДА кін. 1840-х – першої пол. 1890-х із Росії, Сербії та Болгарії (викладачів уч-щ та семінарій, священнослужителів, високих церк. ієрархів і держ. діячів та ін.) у день урочистого святкування академ. корпорацією 50-річного ювілею його викладацької діяльності (24.09.1895).

Гол. наук. доробком П. є його богослов. і водночас історико-філос. докторська праця, що містить перший на теренах Рос. імперії ґрунтовний аналіз біблійної Книги приповідок Соломонових як пам'ятки юдейської писемності у контексті її зв'язку із юдео-олександрійською філософією, зокрема філос. вченням Філона Олександрійського. Важливе місце у праці П. належить як реконструкції змісту філософії Філона, так і виявленню у Книзі приповідок впливів платонівського та стоїчного вчень.

Знавець франц. мови і шанувальник франц. спіридуалізму (Мен де Біран, В. Кузен, П. Жане та ін.), у дореволюц. літ-рі П. відомий також як перекладач і наук. редактор здійсненого доцентом КДА священиком Григорієм Малеванським перекладу праці Поля Жане «Граничні причини» («Les causes finales»). Перекладав твори франц. істориків ХІХ ст. Франсуа Гізо та Амедея Тьєррі.

П. здійснив перші важливі кроки у збереженні й вивченні спадщини професорів філософії КДА, в яких навчався у студентські роки (протоієрея Івана Скворцова, архімандрита Феофана (Авсенєва), Сильвестра Гогоцького).

Осн. тв.: О книге Премудрости Соломоновой (опыт историко-библиологического исследования) // ТКДА. – 1862. – № 1. – С. 11–52; № 10. – С. 180–215; № 11. – С. 333–363; 1863. – № 5. – С. 49–106; Последнее сочинение протоиерея Ивана Михайловича Скворцова. Два слова по поводу этого сочинения // Там само. – 1863. – № 8. – С. 500–524; Книга премудрости Соломона, ее происхождение и отношение к иудейско-александрійской философии. Историко-критическое исследование. – К., 1873. – [2], 504 с.; Пятидесятилетие ученой деятельности бывшего профессора Киевской духовной академии и Университета Св. Владимира С. С. Гогоцкого. – К., 1887. – 11 с.; Поправка // ТКДА. – 1888. – № 6. – С. 442.

Пер.: Размышление о христианской религии М. Гизо / [пер. с франц. и прим. Д. В. Поспехова] // ТКДА. – 1864. – № 11. – С. 643–656; *Жанэ П.* Конечные причины, или целесообразный порядок вещей в природе и его причина / пер. с франц. [свящ. Григория Малеванского] под ред. Д. В. Поспехова. – К., 1878. – [2], 532 с.; *Тьєрри А.* Несторий и Евтихий, ересиархи V века / соч. Амедея Тьєрри, члена Французского института, доп. и перераб. заслуж. проф. Киев. духов. акад. Д. Поспеховым : в 2 т. – Т. 1. – К., 1880. – [2], IV, 242 с.; Т. 2. – К., 1883. – [2], II, 270 с.; [Те саме] : Ересиархи V века: Несторий и Евтихий / Амедей Тьєрри; [пер. с франц. Д. Поспехова]. – Минск, 2006. – 446, [1] с.; [Эрлих Й. Н.] Нравственное назначение человека / пер. с нем. под ред. архим. Феофана (Авсенєва) и Д. В. Поспехова. – К., 1891. – [2], 86 с.; Кирилл Александрийский и Несторий, ересиарх V века / перераб. и доп. пер. с франц. заслуж. проф. КДА Д. Поспехова. – М., 1997. – 208 с.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 160. – №№ 173, 175, 178, 179, 181–184; Ф. 301 (КДА). – 329 л, 336 л, 338 л, 358 л, 359 л, 360 л; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 1889, 3814, 4861, 7729, 8303; Оп. 3. – Спр. 805, 806, 919, 985, 1035, 1098, 1121, 1143, 1149, 1329, 1380, 1441, 1476, 1912, 2257, 2320, 2484.

Опубл. дж.: Протоколы заседаний Совета Киевской духовной академии за 1873–1874 учебный год. – К., 1874. – С. 139–166, 169–171, 287–288; Пятидесятилетие юбилеи // ПрибЦВед. – 1895. – № 41. – С. 1424–1425; *Титов Ф. И.* Пятидесятилетний юбилей заслуженного ординарного профессора Д. В. Поспехова // ТКДА. – 1895. – № 11. – С. 473–531; Три пятидесятилетие юбилеи в Киеве // КЕВ. – 1895. – № 19. – Ч. неофиц. – С. 921–922; Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1895–1896 учебный год // ТКДА. – 1896. – № 9. – С. 389, 392–393, 395; *Ястребов М. Ф.* Димитрий Васильевич Поспехов (Некролог) // Там само. – 1899. – № 7. – С. 414–420; *Филевский И. И.*, свящ. Памяти незабвенного наставника Д. В. Поспехова // Там само. – № 8. – С. 554–578; *Кудрявцев П. П.* Димитрий Васильевич Поспехов. Страничка из внутренней жизни Киевской духовной академии за последнее полу столетие // Вера и Церковь. – 1899. – Кн. 10. – С. 786–812; *Флоринский Н. И.*, прот. Из студенческих воспоминаний. – М., 1901. – С. 15–17; *Певницкий В. Ф.* Мои воспоминания. II. Студенческие годы. 1851–1855 г. – К., 1911. – С. 145–146,

152–154; *Він же*. Мои воспоминания. Служение в Академии в должности профессора // ТКДА. – 1911. – № 5. – С. 117; *Пичета И. Х., прот.* Факты и воспоминания из школьной жизни герцеговинца. – Х., 1911. – С. 68; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. III (1796–1869 гг.). – Т. 5 (1823–1869 гг.) / с предисл., введ. и прим. проф. прот. Ф. И. Титова. – К., 1915. – С. 455, 460, 506; *Петров М.* Скрижалі пам'яті / упоряд. В. Ульяновський, І. Карсим. – К., 2003. – С. 109, 225.

Літ.: *Рождественский Ю. Т.* Киевская школа академической психологии первой пол. XIX в. – К., 1999. – С. 76–80, 198–199; *Ткачук М.* Київська академічна філософія XIX – поч. XX ст.: методологічні проблеми дослідження. – К., 2000. – С. 64–65, 183–184, 204–213; *Вона ж.* Поспехов Дмитро Васильович // Філософська думка в Україні : біобібліогр. словник. – К., 2002. – С. 161–162; *Мень А., прот.* Библиологический словарь : в 3 т. – Т. 2. – М., 2002. – С. 471.

М. Л. Ткачук

ПОТЄХІН Сава Михайлович [рос. Потехин Савва Михайлович] (05[17].12.1869 – р. с. невід.), протоієрей, випускник КДА – священнослужитель РПЦ, місіонер, проповідник, церк. педагог, духовний письменник.

Нар. у м. Житомирі (тоді – адм. центр Волин. губ., нині – адм. центр Житомир. обл.) у сім'ї міщанина (батько П. займався торгівлею; мав власний будинок). Рано втративши батьків, виховувався у Житомир. сиротинці (1877–82), де розпочав освіту. З 1879 відвідував Житомир. чол. гімназію; закінчив 2 класи. З 1882 був півчим у КПЛ. У 1885 вступив до 3-го класу Уманського ДУ; після його закінчення (1887) навчався у КДС (1887–93).

У 1893–97 був студентом КДА, де здобув ступ. канд. богослов'я (ухвалу академ. Ради від 12.06.1897 затверджено митрополитом Київським і Галицьким *Йоаникієм (Рудневим)* 30.06.1897). Рукопис канд. твору П. «Педагогические воззрения древних Отцов и Учителей Церкви», визнаного Радою КДА на підставі рецензій доц. М. К. *Маккавейського* і проф. М. О. *Олесницького* «очень хорошим», зберігається у ІР НБУВ.

Після закінчення КДА 25.07.1897 був призначений псаломщиком храму при Київ. Софійському митрополичому домі. З

12.09.1897 служив також законовчителем Юрковецького міськ. уч-ща. 20.04.1898 обійняв посаду київ. єпархіального місіонера. З 17.05.1899 увійшов до складу Київ. єпархіальної училищної ради.

Одружившись із донькою київ. протоієрея Надією Миколаївною Буйницькою, у шлюбі з якою згодом виховував синів Миколу (1900 р. н.) та Михайла (1901 р. н.), доньку Олександру (1905 р. н.), 21.05.1901 був рукопокладений у сан ієрея. Зарахований до складу священників Києво-Софійського кафедрального собору. Залишаючись на посаді єпархіального місіонера, з 06.10.1903 до 13.09.1907 і з 1910 служив законовчителем і настоятелем домового Олександро-Невського храму Київ. дитячого притулку ім. імп. Олександра II. 06.05.1913 піднесений до сану протоієрея.

У повсякденній місіонерській діяльності значну увагу приділяв просвітницькій і дидактичній роботі серед духовенства, розвитку навичок місіонерства та їхнього вдосконалення у пастирській практиці міськ. і сільс. священнослужителів. Займаючись організацією і проведенням єпархіальних місіонерських з'їздів, намагався надати їм не стільки адм., скільки пед. і навч. характеру. Разом із херсон. єпархіальним місіонером М. О. *Кальнєвим* у 1910-х керував літніми пастирськими місіонерськими курсами у Свято-Григорівському Бізюковому чол. монастирі Херсон. єпархії (нині – у с. Червоний Маяк Херсон. обл.), проводив заняття з місіонерської апологетики та полеміки. Опікувався організацією місіонерських вечірень у храмах Києва, на яких часто виголошував повчальні проповіді. Від імені Київ. місіонерської ради видавав і поширював антисектантські «народные листки». Систематично порушував питання місіонерської діяльності та протидії сектантству на зборах єпархіального духовенства. Виступав із доповідями на Всерос. місіонерських з'їздах.

У дореволюц. часи відомий також як автор брошур і статей апологетичного та по-